

Slovosled pronominálních enklitik *mi, ti, si, ho, mu* závislých na verbu finitu v 1. vydání *Bible kralické* (1579–1594)

Olga Navrátilová, Pavel Kosek,
Radek Čech, Ján Mačutek

Ústav Českého národního korpusu
5. března 2019

Východiska

Výzkumný projekt (2017–2019)

- analýza českých pronominálních (en)klitik
- podpořeno GA ČR GA17-02545S, 2017–2019
- badatelský tým:

Radek Čech (Ostrava), Olga Navrátilová, Pavel Kosek (Brno)

Cíle

- analýza českých pronominálních (en)klitik závislých na VF
 - ✓ historický vývoj
 - ✓ vliv stylu
 - ✓ vliv rytmičných pravidel
 - ✓ vliv latinského, příp. řeckého pretextu

Objekty výkladu

- **pronominální (en)klitika tantum** („stálé příklonky“)

mi

ti

si

sě (> *se*)

tě

ho (< *jho* < *jeho*)

mu (< *jmu* < *jemu*)

- heterogenní skupina
 - rozdílný původ
 - rozdílná funkční morfologie
- přednáška zaměřena jen na formy, jejichž enklitický status je jednoznačný

mi, si, ti, ho, mu

Enklitika v historické češtině

A. větná enklitika, tj. archaické enklitické formy:

li, si/s, tě/ti/ť, že/ž

B. slovní enklitika:

1. pronominální formy

mi, si, ti; ho, mu, sě (> se), tě

2. formy préteritálního auxiliáru

sg. 1. os. *nesl jsem* 2. os. *nesl jsi/s*

3. formy kondicionálního auxiliáru

sg. 1. os. *nesl bych* 2. os. *nesl by*

Slovosled slovních (en)klitik v historické češtině (Ertl 1924, Kosek 2011)

I. postiniciální pozice (2P)

II. kontaktní nebo verbálně adjacentní (VA) pozice

III. pozice (en)klitika uprostřed klauze bez kontaktu se svým syntakticky nadřazeným výrazem – mediální izolovaná pozice

V našem výkladu jsou slovosledné pozice II. and III. souborně označovány jako „nepostiniciální pozice“.

Slovosled slovních (en)klitik v historické češtině (Ertl 1924, Kosek 2011)

Demonstrováno Ertlovými (1924) dokladovými větami (nebo jejich variantami), které se skládají z následujících frází:

starý strom

skácel se

rázem

v zahradě

Ad I. postiniciální pozice (2P) I

1. Tato pozice je běžná v klauzích, jejichž první člen je tvořen jednoslovnou frází (včetně předložky a jména):

- (1) a. [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]
b. [v zahradě] se [starý strom] [skácel] [rázem]

2. Jestliže je před maticovou větou umístěna přechodníková fráze (viz (1c.)) nebo zanořená (vedlejší) věta (viz (1d.)), pak je (en)klitikon umístěno za první přízvučné slovo/frázi v maticové větě:

- (1) c. [[Byl podtat,] [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]]
d. [[Když byl podtat,] [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]]

Ad I. postiniciální pozice (2P) II

3. Jestliže je první fráze rozvitá (tvořená dvěma a více členy), pak se (en)klitikon může objevit:

a) za prvním přízvučným slovem první fráze (tzv. 2W pozice – Halpern 1995), jak ukazuje doklad (1e.)

(1) e. [starý]₁ se₂ [strom]₁ [rázem]₃ [**skácel**]₂ [v zahradě]₄

b) za první rozvitou frází (tzv. 2D pozice – Halpern 1995), jak ukazuje doklad (1f.)

(1) f. [starý strom]₁ se₂ [rázem]₃ [**skácel**]₂ [v zahradě]₄

Ad II. kontaktní pozice

- a) postpozice (postverbální pozice) (en)klitika po jeho syntakticky nadřazeném výrazu (= regent (en)klitika):

- (2) a. [*starý strom*]₁ [***skácel** se*]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄ – mediální postverbální p.
b. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [***skácel** se*]₄ – finální p.

- b) antepozice (preverbální pozice) (en)klitika před jeho regentem:

- (2) c. [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ [*se **skácel***]₃ [*v zahradě*]₄ – mediální preverbální p.
d. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*se **skácel***]₄ – prefinální p.

Ad III. mediální izolovaná pozice

- pozice (en)klitika uprostřed klauze bez kontaktu se svým regentem
- badatelé zkoumající (en)klitika v současné češtině považují takové pozice za výsledek působení pragmatických faktorů (Franks – King 2000: 112–114)

- (3) [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ se [*v zahradě*]₃ [***skácel***]₄

Jazykový materiál: vybrané knihy *Bible kralické* (1579–1594)

- šest dílů *Bible kralické* publikováno mezi 1579 a 1594
- překlad započat J. Blahoslavem
- stanovení přímých pretextů kralického překladu je poměrně obtížný úkol
- základním pretextem Nového zákona *Bible kralické* Bezova řecko-latinská edice vydaná 1588–1589 (Kyas 1997: 191)
- podle V. Kyase (1997: 191) a R. Dittmanna (2012) pretextem Starého zákona *Bible kralické* latinský překlad Tremellia a Junia (1576–1579)
- data získána z kritické edice *Bible kralická šestidílná – kompletní vydání s původními poznámkami*. Praha: Česká biblická společnost, 2014

Jazykový materiál: analyzovaný text – *Bible kralická* (1579–1594)

➤ Nový zákon:

- Matoušovo evangelium (Mt)
- Lukášovo evangelium (Lk)
- Skutky apoštolů (Sk)
- Zjevení sv. Jana (Zj)

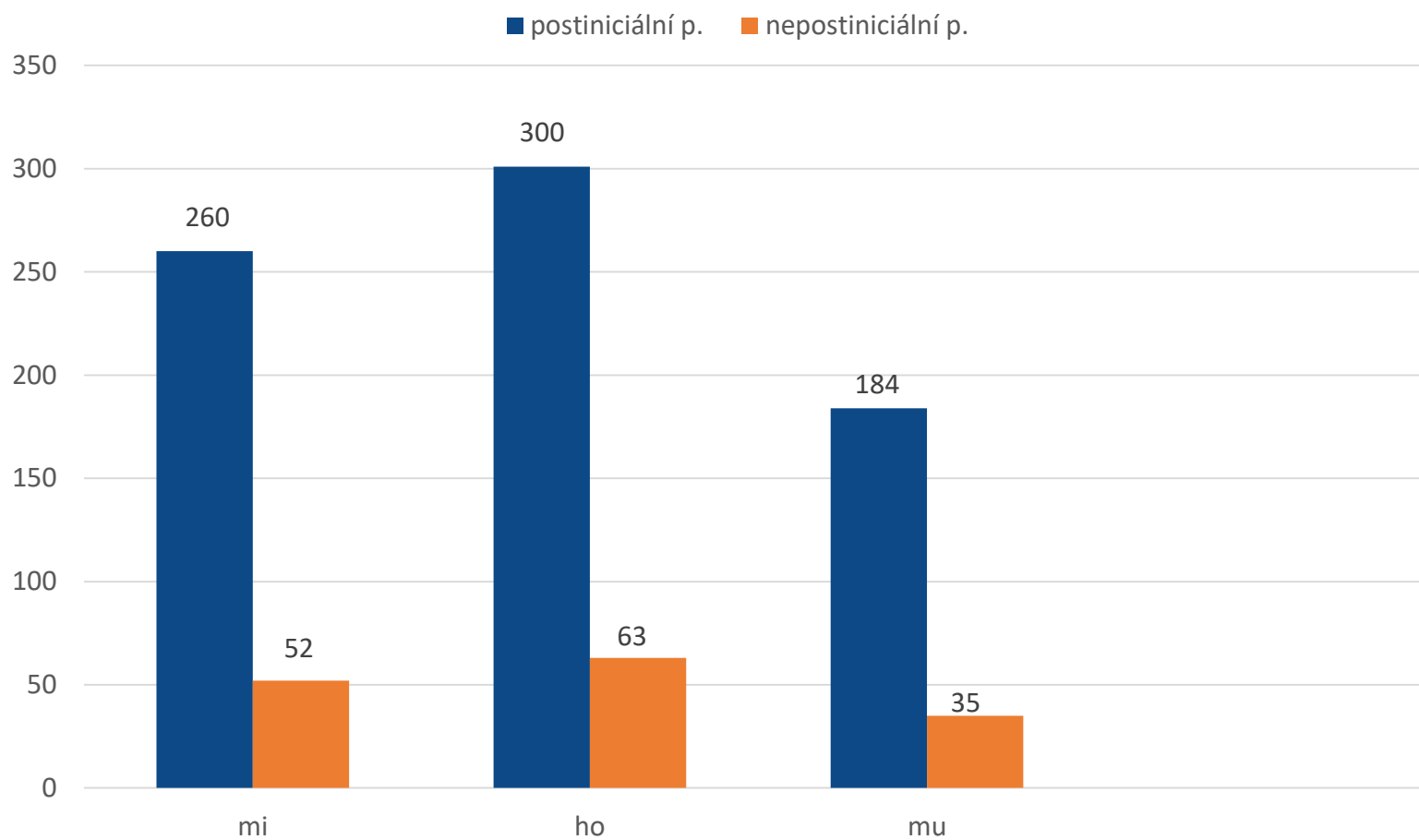
➤ Nový zákon:

- Genesis (Gn)
- Kniha Jób (Job)
- Sírachovec (Sir)
- Kniha Izajáš (Iz)

Výsledky

	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
<i>mi</i>	0	260	34	4	14	312
<i>si</i>	0	0	0	0	0	0
<i>ti</i>	0	0	0	0	0	0
<i>ho</i>	0	300	22	6	35	363
<i>mu</i>	0	184	21	6	8	219
Σ	0	744	77	16	57	894

Tabulka 1 Klauzální pozice (en)klitik – zásadní rozdíly v distribuci zkoumaných forem

Graf 1 Frekvence klauzálních pozic *mi*, *ho*, *mu*

Výsledky I

- žádné doklady *ti* a *si* v BiblKral
- absence *si* je dobře známa ze sekundární literatury (Gebauer 1896: 527; Havránek 1928: 100; Vážný 1964: 121)
- absence *ti* je překvapivá – redukováná forma *ť* namísto *ti*?
- předchozí výzkum *Bible olomoucké* ukázal, že jen malá část dokladů *ť* má status zájmenné formy
- většina dokladů *ť* představuje starobyrou enklitickou částici *ti/tě/ť*
- tato otázka vyžaduje další výzkum

Výsledky II

- žádný doklad iniciální pozice
- nejfrekventovanější postiniciální pozice
- postiniciální pozice je základní pozicí všech analyzovaných forem
- mnohem méně dokladů mediální, prefinální a finální pozice

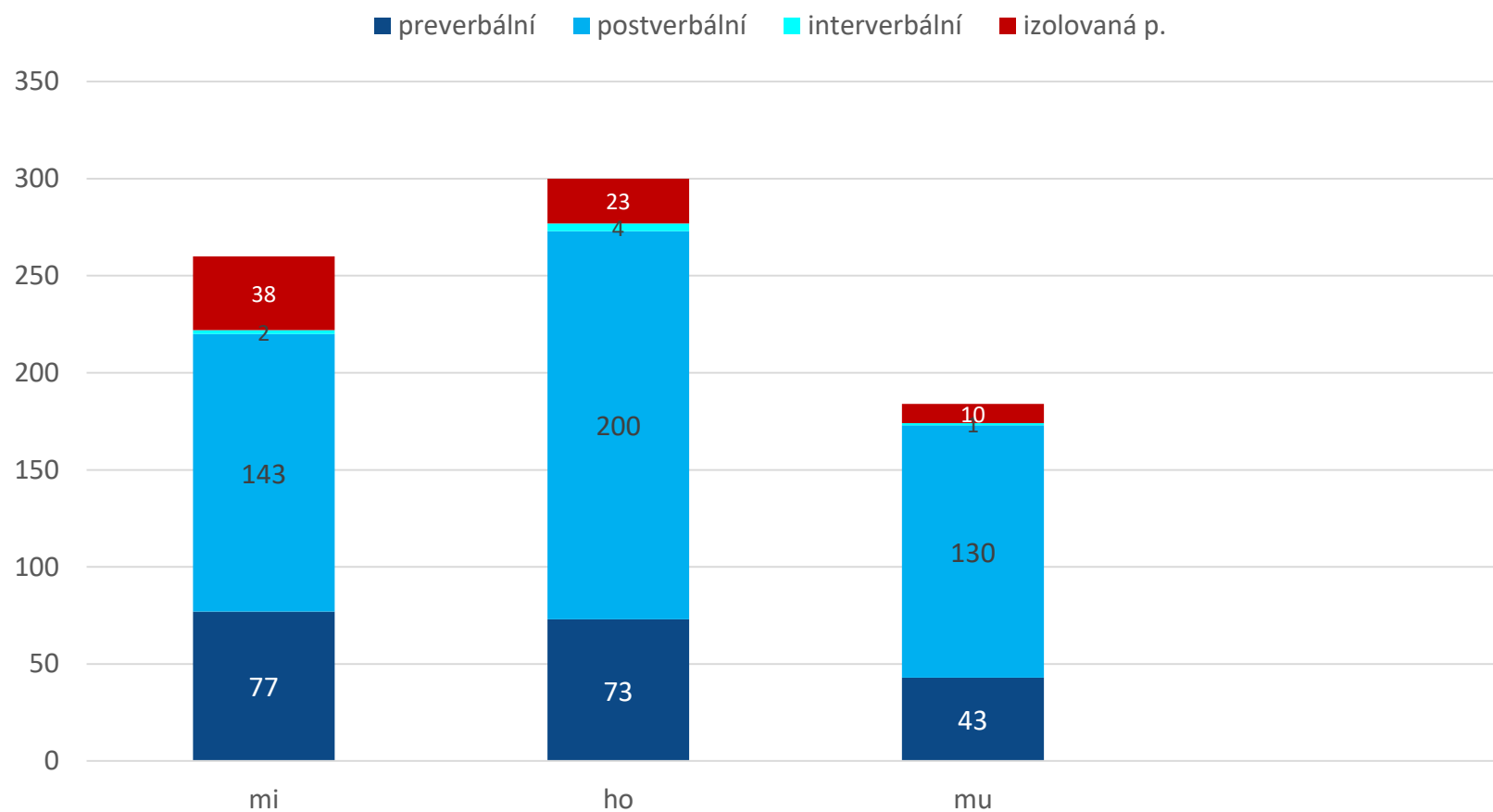
Ambigní doklady postiniciální pozice

- značný počet dokladů je ambigní: jestliže se sloveso nachází na první nebo druhé větné pozici → (en)klitikon může být interpretováno jako doklad postiniciální pozice a zároveň pozice postverbální či preverbální

- (2) g. [**skácel** se]₁ [*starý strom*]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄ – postiniciální a postverbální pozice
h. [*starý strom*]₁ [se **skácel**]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄ – postiniciální a preverbální pozice

	kontaktní – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
<i>mi</i>	143	77	2	38	260
%	55 %	29,6 %	0,8 %	14,6 %	
<i>ho</i>	200	73	4	23	300
%	66,7 %	24,3 %	1,3 %	7,7 %	
<i>mu</i>	130	43	1	10	184
%	70,7 %	23,4 %	0,5 %	5,4 %	
Σ	473	193	7	71	744
%	63,6 %	25,9 %	0,9 %	9,6 %	

Tabulka 2 Pozice zájmenného (en)klitika a jeho řídícího výrazu v případě postiniciálních pozic v BiblKral

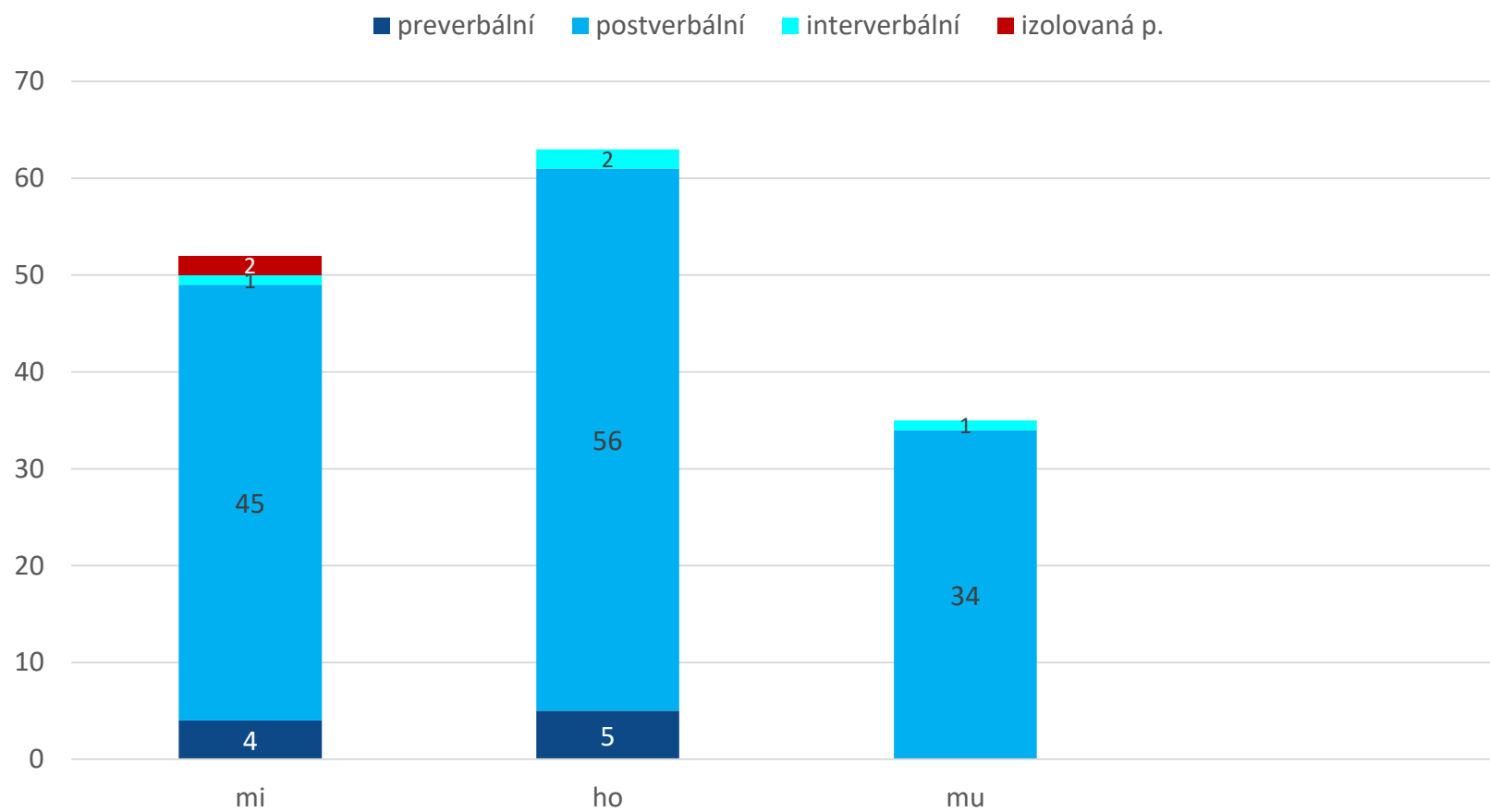

Graf 2 Pozice zájmenného (en)klitika a jeho řídícího výrazu v případě postiniciálních pozic v BiblKral

- množství kontaktní pozice (en)klitika v případě postiniciální pozice plyne z iniciální a postiniciální pozice VF v biblickém textu
- jde o specifickou stylovou charakteristiku biblického jazyka (podobně Zikánová 2009 nebo Kosek 2011)
- dochází k zajímavému efektu, v němž se oba konkurenční modely slovosledu (en)klitik nenachází v konkurenci, nýbrž kooperují
- podobně můžeme sledovat převahu kontaktních pozic (en)klitika a jeho řídícího výrazu u nepostiniciálních pozic – avšak dominuje postverbální pozice; izolovaná pozice je doložena ve statisticky zanedbatelném počtu

	kontaktní – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
<i>mi</i>	45	4	1	2	52
%	86,5 %	7,7 %	1,9 %	3,9 %	
<i>ho</i>	56	5	2	0	63
%	88,9 %	7,9 %	3,2 %	0 %	
<i>mu</i>	34	0	1	0	35
%	97,1 %	0 %	2,9 %	0 %	
Σ	135	9	4	2	150
%	90	6	2,7	1,3 %	

Tabulka 3 Pozice zájmenného (en)klitika a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v BiblKral

Graf 3 Pozice zájmenného (en)klitika a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v BiblKral

Interpretace zjištěných slovosledných pozic

Tabulky 1 a 2 manifestují přítomnost obou slovosledných pozic (2P a VA) ve zkoumaném biblickém textu

Na základě předchozího výzkumu předpokládáme, že základní pozicí je pozice postiniciální, kdežto nepostiniciální pozice jsou méně frekventované varianty motivované:

1. stylem,
2. rytmičtými pravidly,
3. pragmatickými nebo textovými faktory, zejm. AČV,
4. latinským nebo řeckým pretextem.

Vliv těchto faktorů bude zkoumán ve zbytku přednášky.

Vliv stylu

Rozdíly ve frekvenci jednotlivých slovosledných pozic *mi*, *ho*, *mu* ve zkoumaných biblických knihách ukazuje na rozdíly motivované stylem.

H_0 : proporce jednotlivých pozic se v různých biblických knihách neliší

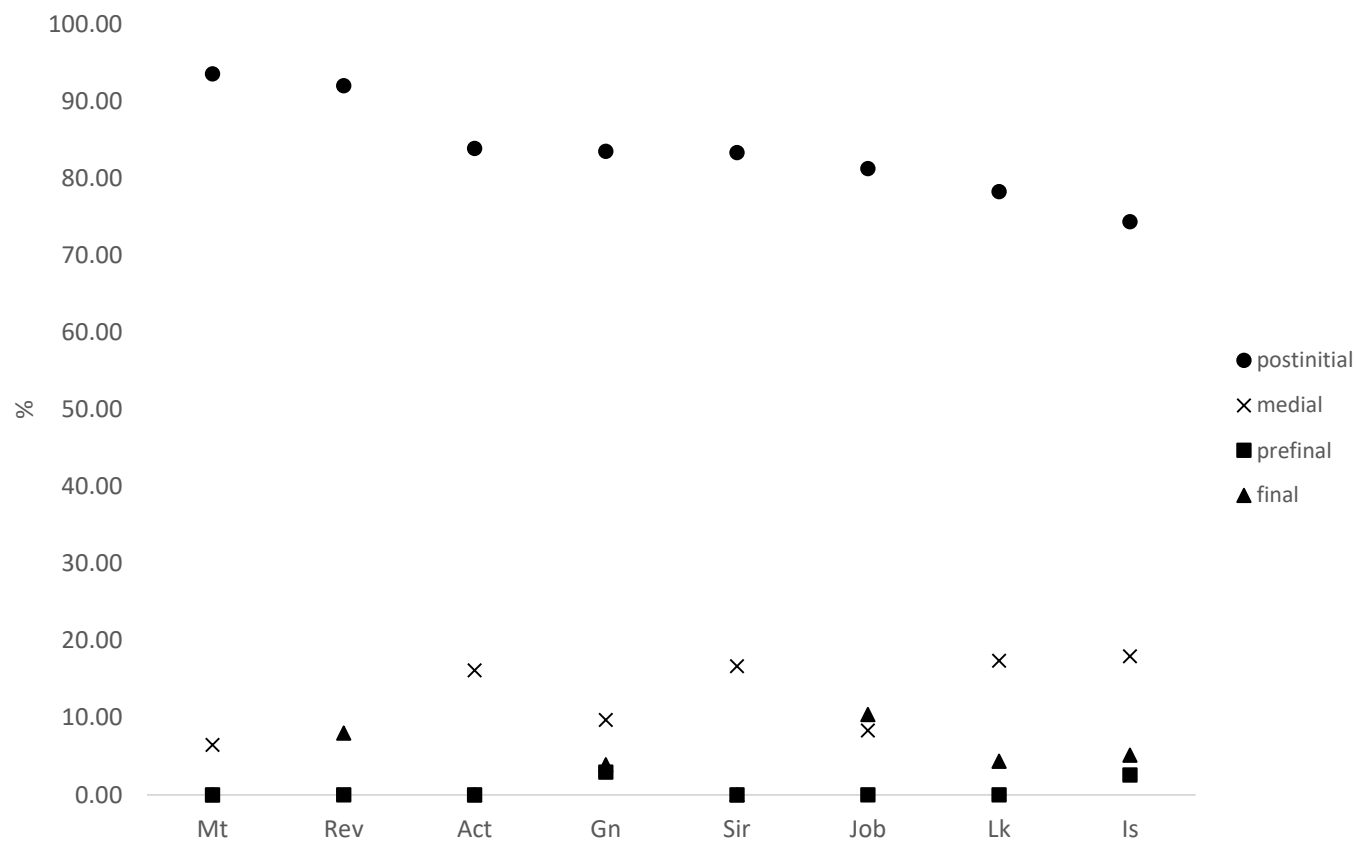
H_1 : proporce jednotlivých pozic se v různých biblických knihách liší
(což je způsobeno stylovými faktory)

	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	86	10	3	4	103
%	0 %	83,50 %	9,71 %	2,91 %	3,88 %	
Job	0	39	4	0	5	48
%	0 %	81,25 %	8,33 %	0 %	10,42 %	
Sir	0	10	2	0	0	12
%	0 %	83,33 %	16,67 %	0 %	0 %	
Isa	0	29	7	1	2	39
%	0 %	74,36 %	17,95 %	2,56 %	5,13 %	
Mt	0	29	2	0	0	31
%	0 %	93,55 %	6,45 %	0 %	0 %	
Lk	0	18	4	0	1	23
%	0 %	78,26 %	17,39 %	0 %	4,35 %	
Acts	0	26	5	0	0	31
%	0 %	83,87 %	16,13 %	0 %	0 %	
Rev	0	23	0	0	2	25
%	0	92 %	0 %	0 %	8 %	
Σ	0	260	34	4	14	312

Tabulka 4 Klauzální pozice *mi* v jednotlivých knihách BiblKral

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 21.32$, simulovaná p-hodnota < 0.41

Graf 4 Proporce klauzálních pozic *mi*. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postiniciální pozice

	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	13	3	0	1	17
%	76,47 %	17,65 %	0 %	5,88 %	
Job	9	0	0	0	9
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Sir	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Isa	9	0	1	0	10
%	90 %	0 %	10 %	0 %	
Mt	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Lk	4	1	0	0	5
%	80 %	20 %	0 %	0 %	
Acts	4	0	0	1	5
%	80 %	0 %	0 %	20 %	
Rev	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	45	4	1	2	52

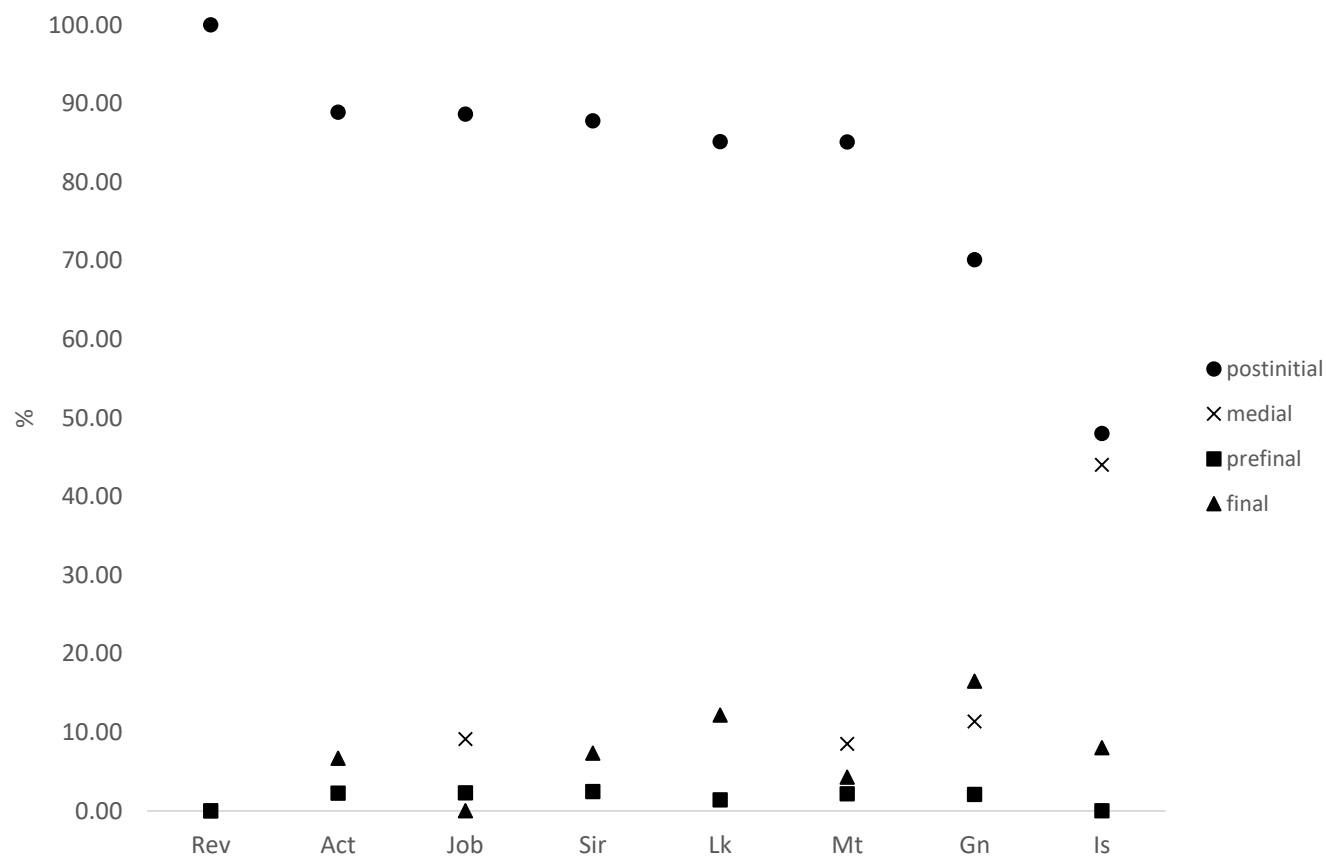
Tabulka 5 Pozice zájmenného *mi* a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách BiblKral

	iniciální p.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	66	11	2	16	95
%	0 %	69,5 %	11,6 %	2,1 %	16,8 %	
Job	0	39	4	1	0	44
%	0 %	88,64 %	9,09 %	2,27 %	0 %	
Sir	0	36	1	1	3	41
%	0 %	87,8 %	2,44 %	2,44 %	7,32 %	
Isa	0	12	0	0	2	14
%	0 %	85,71 %	0 %	0 %	14,29 %	
Mt	0	40	4	1	2	47
%	0 %	85,11 %	8,51 %	2,13 %	4,25 %	
Lk	0	63	1	1	9	74
%	0 %	85,14 %	1,35 %	1,35 %	12,16 %	
Acts	0	41	1	0	3	45
%	0 %	91,1 %	2,2 %	0 %	6,7 %	
Rev	0	3	0	0	0	3
%	0 %	100 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	0	300	22	6	35	363

Tabulka 6 Klauzální pozice *ho* v jednotlivých knihách BiblKral

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 64.22$, simulovaná p-hodnota <0.001

Graf 5 Proporce klauzálních pozic *ho*. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postiniciální pozice

	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	27	2	0	0	29
%	93,10 %	6,90 %	0 %	0 %	
Job	4	0	1	0	5
%	80 %	0 %	20 %	0 %	
Sir	4	0	1	0	5
%	80 %	0 %	20 %	0 %	
Isa	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Mt	5	2	0	0	7
%	71,4 %	28,6 %	0 %	0 %	
Lk	10	1	0	0	11
%	90,90 %	9,10 %	0 %	0 %	
Acts	4	0	0	0	4
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Rev	0	0	0	0	0
%	0 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	56	5	2	0	63

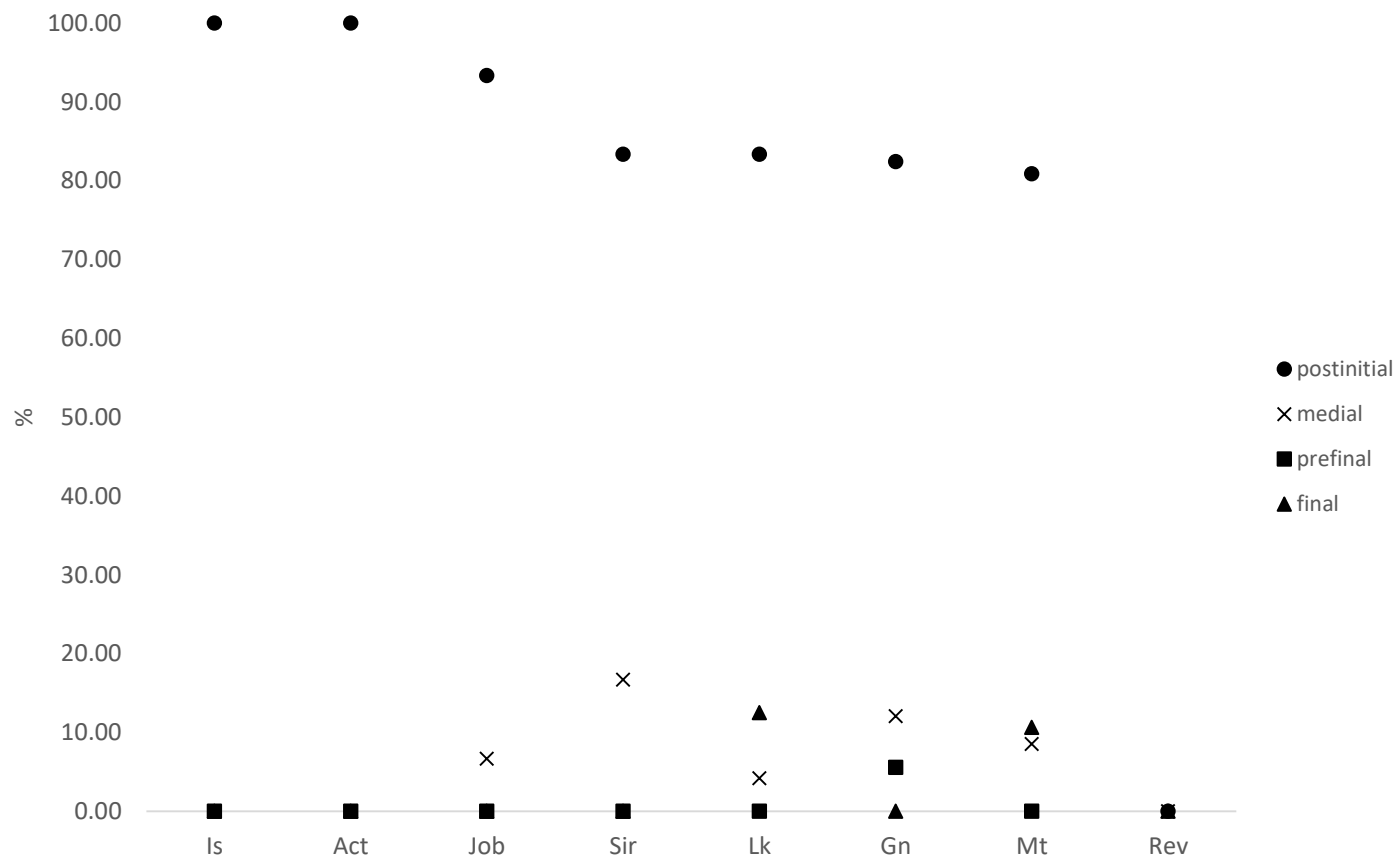
Tabulka 7 Pozice zájmenného *ho* a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách BiblKral

	iniciální p.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	89	13	6	0	108
%	0 %	82,41 %	12,04 %	5,55 %	0 %	
Job	0	14	1	0	0	15
%	0 %	93,33 %	6,67 %	0 %	0 %	
Sir	0	10	2	0	0	12
%	0 %	83,33 %	16,67 %	0 %	0 %	
Isa	0	3	0	0	0	3
%	0 %	100 %	0 %	0 %	0 %	
Mt	0	38	4	0	5	47
%	0 %	80,85 %	8,51 %	0 %	10,64 %	
Lk	0	20	1	0	3	24
%	0 %	83,33 %	4,17 %	0 %	12,5 %	
Acts	0	10	0	0	0	10
%	0 %	100 %	0 %	0 %	0 %	
Rev	0	0	0	0	0	0
%	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	0	184	21	6	8	219

Tabulka 8 Klauzální pozice *mu* v jednotlivých knihách BiblKral

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 27.11$, simulovaná p-hodnota < 0.1

Graf 6 Proporce klauzálních pozic μ . Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postiniciální pozice

	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	19	0	0	0	19
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Job	1	0	0	0	1
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Sir	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Isa	0	0	0	0	0
%	0 %	0 %	0 %	0 %	
Mt	9	0	0	0	9
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Lk	3	0	1	0	4
%	75 %	0 %	25 %	0 %	
Acts	0	0	0	0	0
%	0 %	0 %	0 %	0 %	
Rev	0	0	0	0	0
%	0 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	34	0	1	0	35

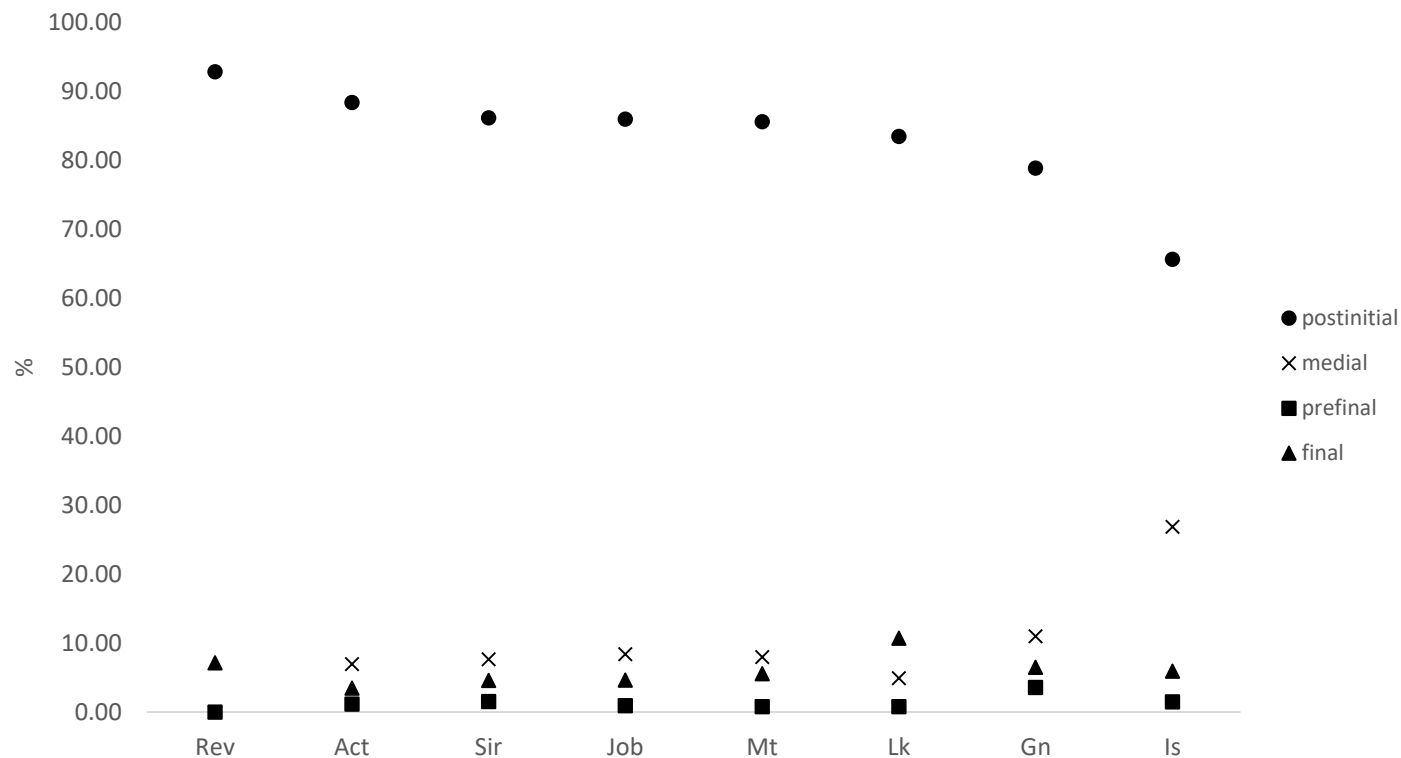
Tabulka 9 Pozice zájmenného *mu* a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách BiblKral

	iniciální p.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	241	34	11	20	306
%	0 %	78,8 %	11,1 %	3,6 %	6,5 %	
Job	0	92	9	1	5	107
%	0 %	85,98 %	8,41 %	0,94 %	4,67 %	
Sir	0	56	5	1	3	65
%	0 %	86,15 %	7,69 %	1,54 %	4,62 %	
Isa	0	44	7	1	4	56
%	0 %	78,57 %	12,50 %	1,80 %	7,13 %	
Mt	0	107	10	1	7	125
%	0 %	85,6 %	8,0 %	0,8 %	5,6 %	
Lk	0	101	6	1	13	121
%	0 %	83,47 %	4,96 %	0,83 %	10,74 %	
Acts	0	77	6	0	3	86
%	0 %	89,5 %	7 %	0 %	3,5 %	
Rev	0	26	0	0	2	28
%	0 %	92,86 %	0 %	0 %	7,14 %	
Σ	0	744	77	16	57	894

Tabulka 10 Klauzální pozice *mi*, *ho*, *mu* v jednotlivých knihách BiblKral

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 45.2$, simulovaná p-hodnota < 0.04

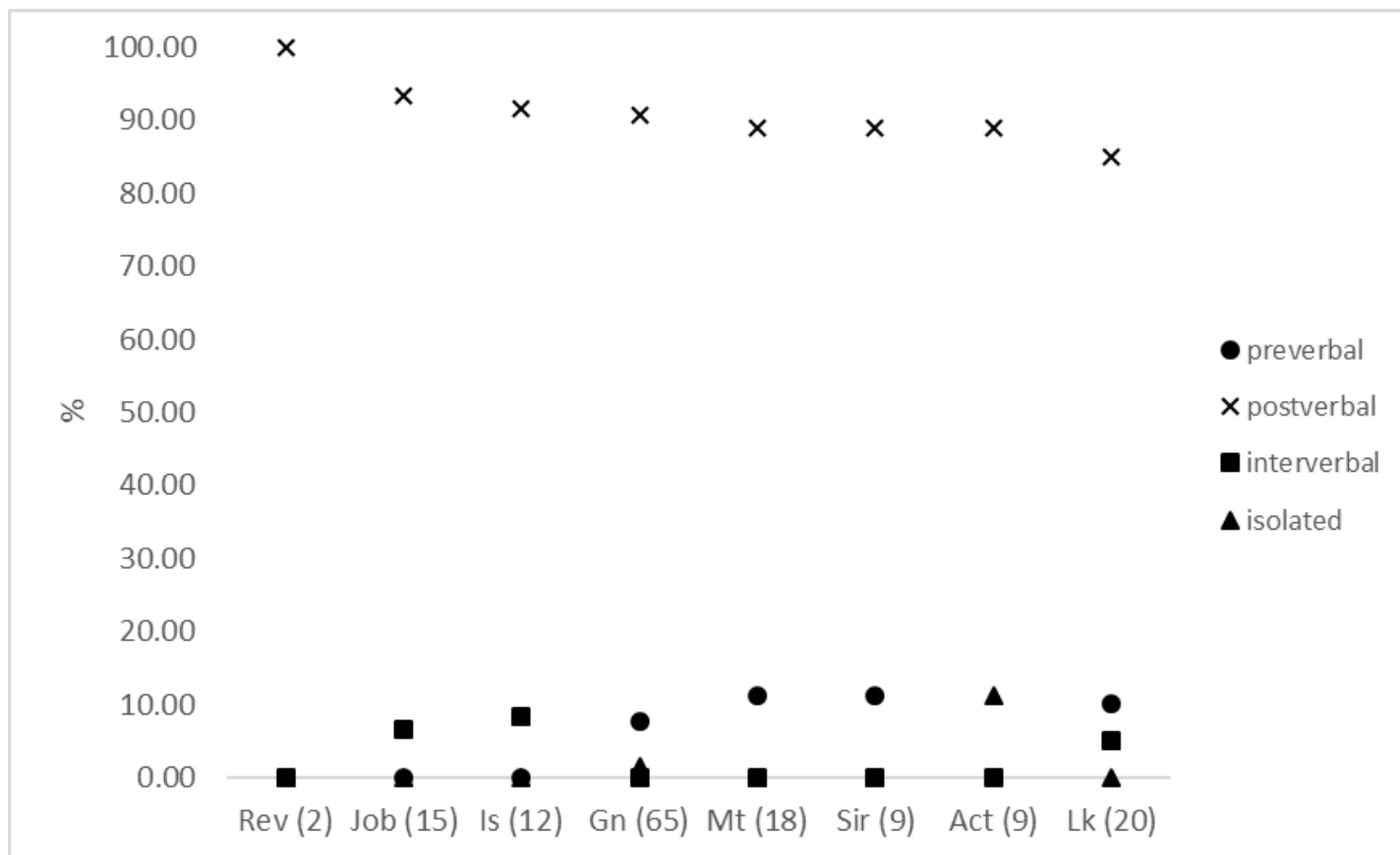
Graf 7 Proporce klauzálních pozic *mi*, *ho*, *mu*. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postiniciální pozice

	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	59	5	0	1	65
%	90,8 %	7,7 %	0 %	1,5 %	
Job	14	0	1	0	15
%	93,3 %	0 %	6,7 %	0 %	
Sir	8	0	1	0	9
%	88,9 %	0 %	11,1 %	0 %	
Isa	11	0	1	0	12
%	91,7 %	0 %	8,3 %	0 %	
Mt	16	2	0	0	18
%	88,9 %	11,1 %	0 %	0 %	
Lk	17	2	1	0	20
%	85 %	10 %	5 %	0 %	
Acts	8	0	0	1	9
%	88,9 %	0 %	11,1 %	0 %	
Rev	2	0	0	0	2
%	100 %	0 %	0 %	0 %	
Σ	135	9	4	2	150

Tabulka 11 Pozice zájmenných tvarů *ho*, *mi*, *mu* a jejich řídících výrazů v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách BiblKral

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 19.71$, simulovaná p-hodnota = 0.48

Graf 8 Proporce pozic *mi*, *ho*, *mu* a jejich řídícího výrazu. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postverbální pozice

Vliv rytmičkého pravidla I

- jestliže je fráze dlouhá, pak je následována pauzou
- enklitikon nemůže být umístěno po pauze
- jestliže je první fráze dlouhá, nachází se za ní pauza, a proto enklitikon nemůže být umístěno do postiniciální pozice
- proto musí být enklitikon umístěno za kratším slovem nebo pauzou uprostřed nebo na konci klauze
- (tento mechanismus se někdy charakterizuje jako *heavy constituent constraint* (Radanović Kocić 1996: 435) nebo pravidlo *clitic third* (Franks, King, 2000: 229); podobné prozodické pravidlo bylo formulováno již V. Ertlem (1924))

- (2) a. # 'starý 'strom # 'skácelse # 'vzahradě (#) 'rázem # – mediální postverbální p.
b. # 'starý strom # 'vzahradě (#) 'rázem # 'skácelse # – finální p.
c. # 'starý strom # 'rázemse 'skácel (#) 'vzahradě # – mediální preverbální p.
d. # 'starý 'strom (#) 'vzahradě # 'rázemse 'skácel # – prefinální p.

pauza

' slovní přízvuk

Distribuce prozodických jednotek v historickém textu je hypotetická!

Vliv rytmického pravidla II

- hypotéza

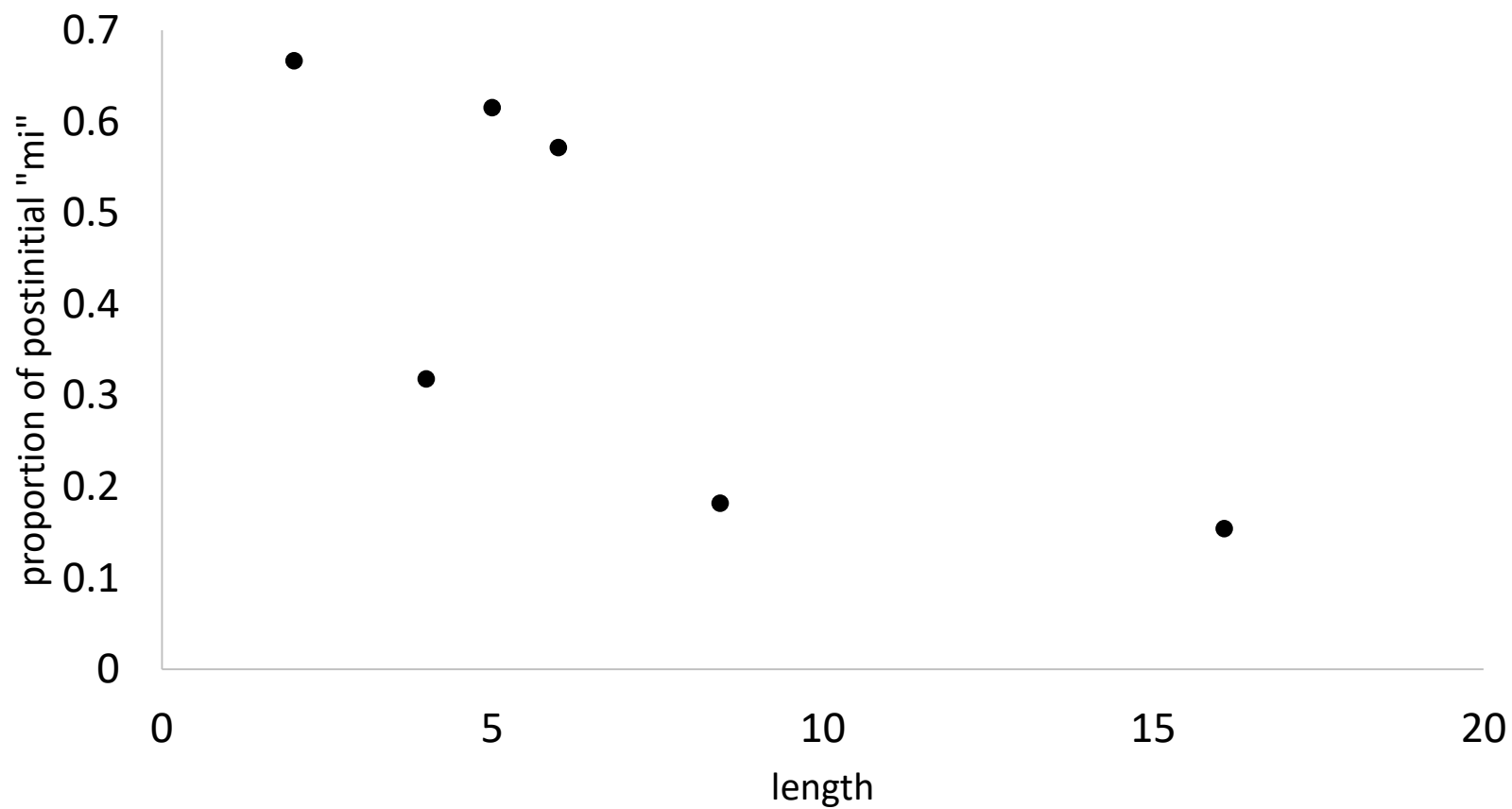
Čím je první klauzální fráze delší, tím je nižší pravděpodobnost výskytu enklitika po této frázi.

Vliv rytmičkého pravidla II

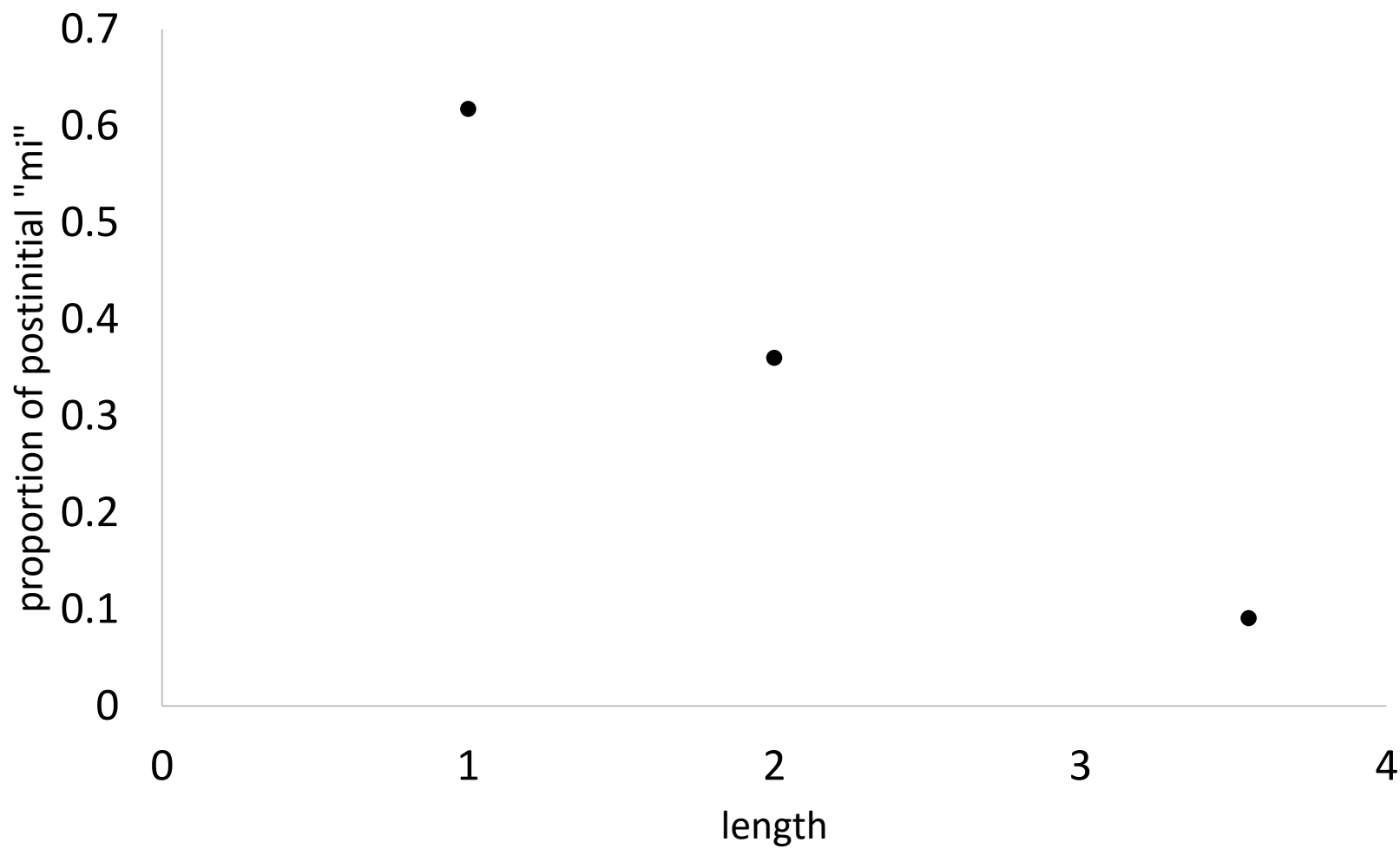
Zkoumali jsme dva parametry:

- průměrnou délku iniciální fráze u postiniciálních pozic *mi*, *ho*, *mu* (L_iP),
 - (1) a. *[rázem]* se [*starý strom*] [*v zahradě*] [*skácel*]
g. [*v zahradě*] se [*skácel*] [*starý strom*] [*rázem*]
- průměrnou délku iniciální fráze u nepostiniciálních pozic *mi*, *ho*, *mu* (L_iN),
 - (2) a. [*starý strom*]₁ [*skácel se*]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄
b. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*skácel se*]₄
c. [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ [se *skácel*]₃ [*v zahradě*]₄
d. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [se *skácel*]₄

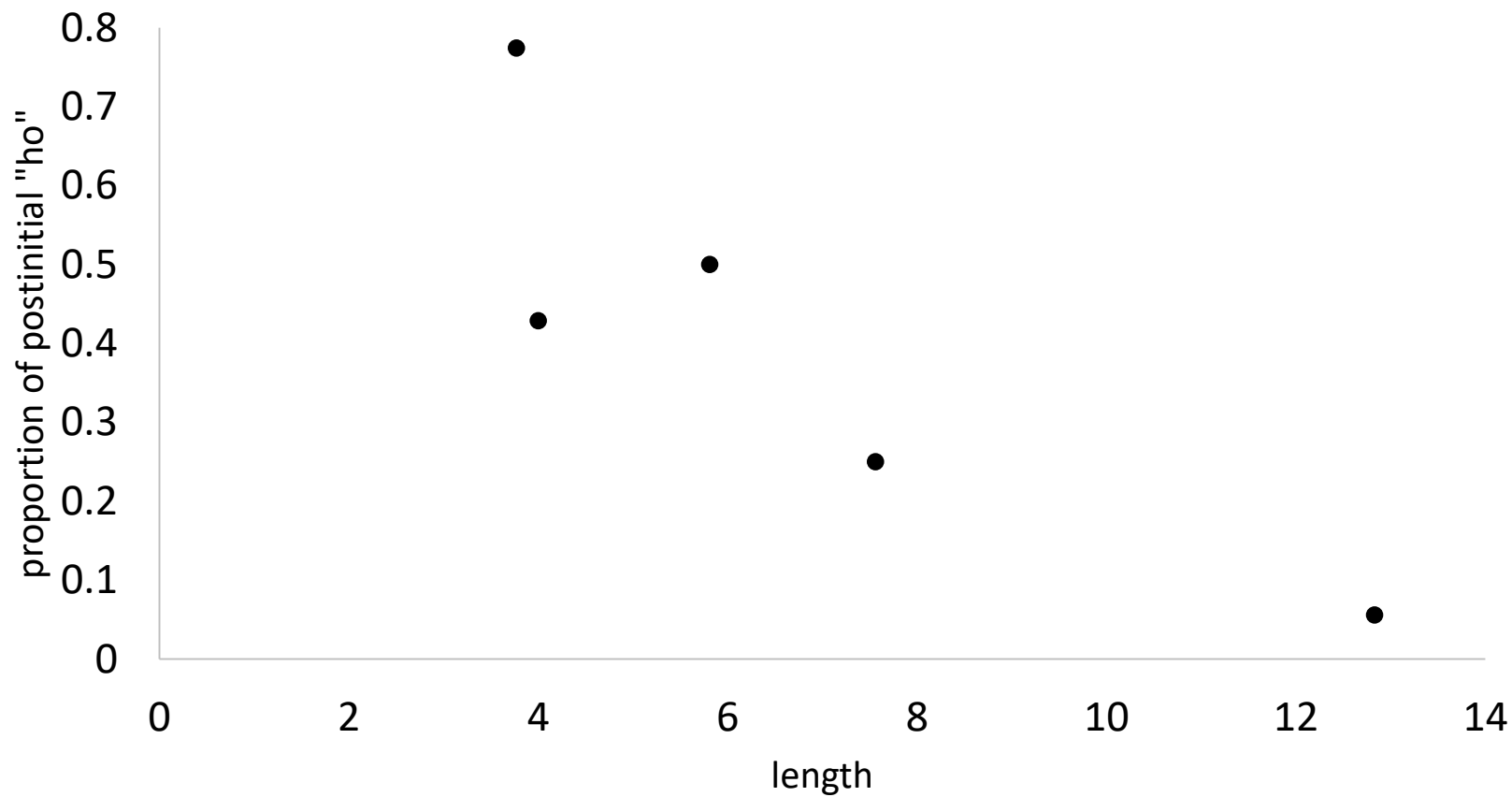
Délka fráze byla měřena počtem 1. písmen, 2. slov.

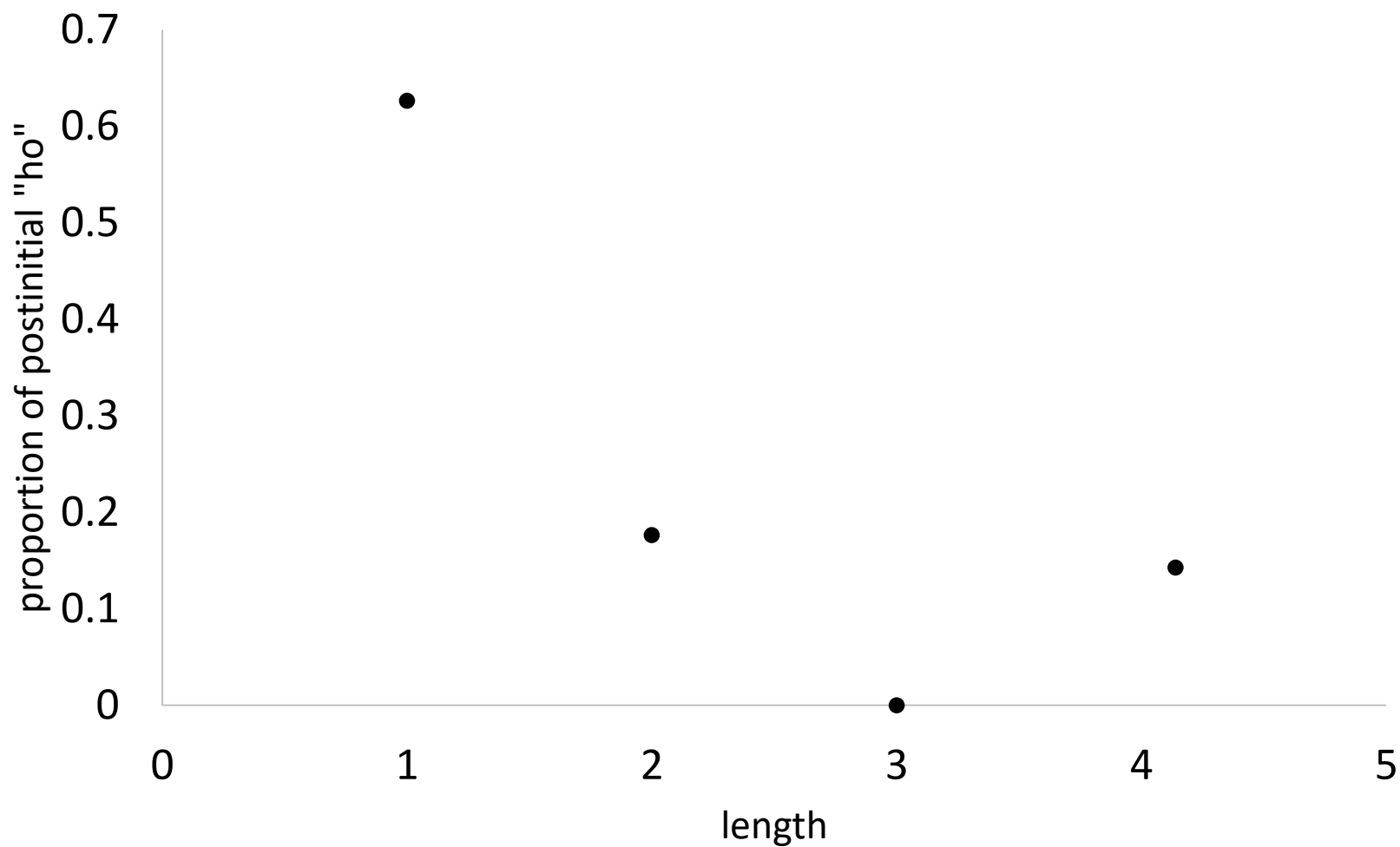
Graf 9 Proporce postiniciálného *mi* – písmena

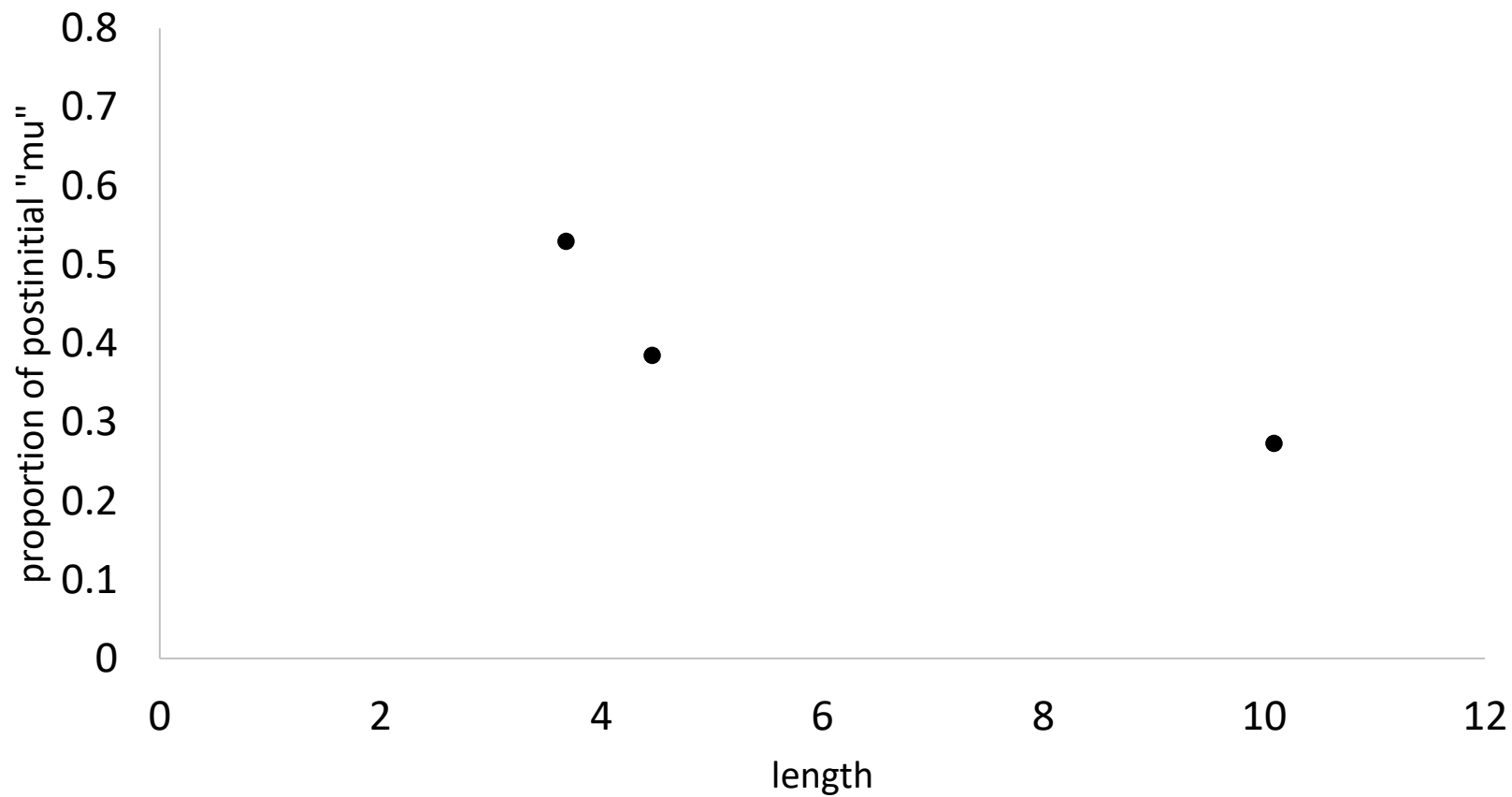
Graf 10 Proporce postiniciálného *mi* – slova

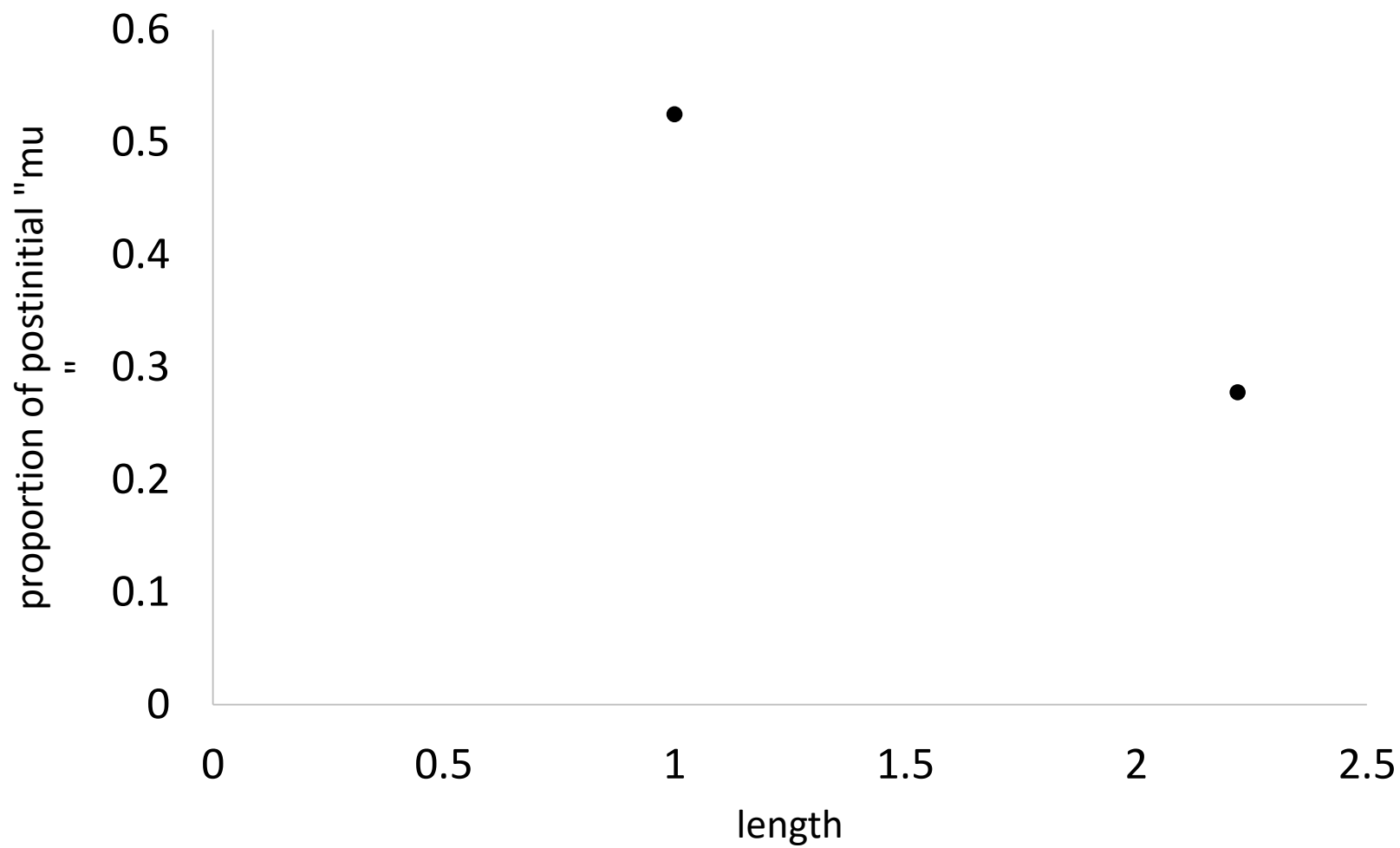
Graf 11 Proporce postiniciálního *ho* – písmena

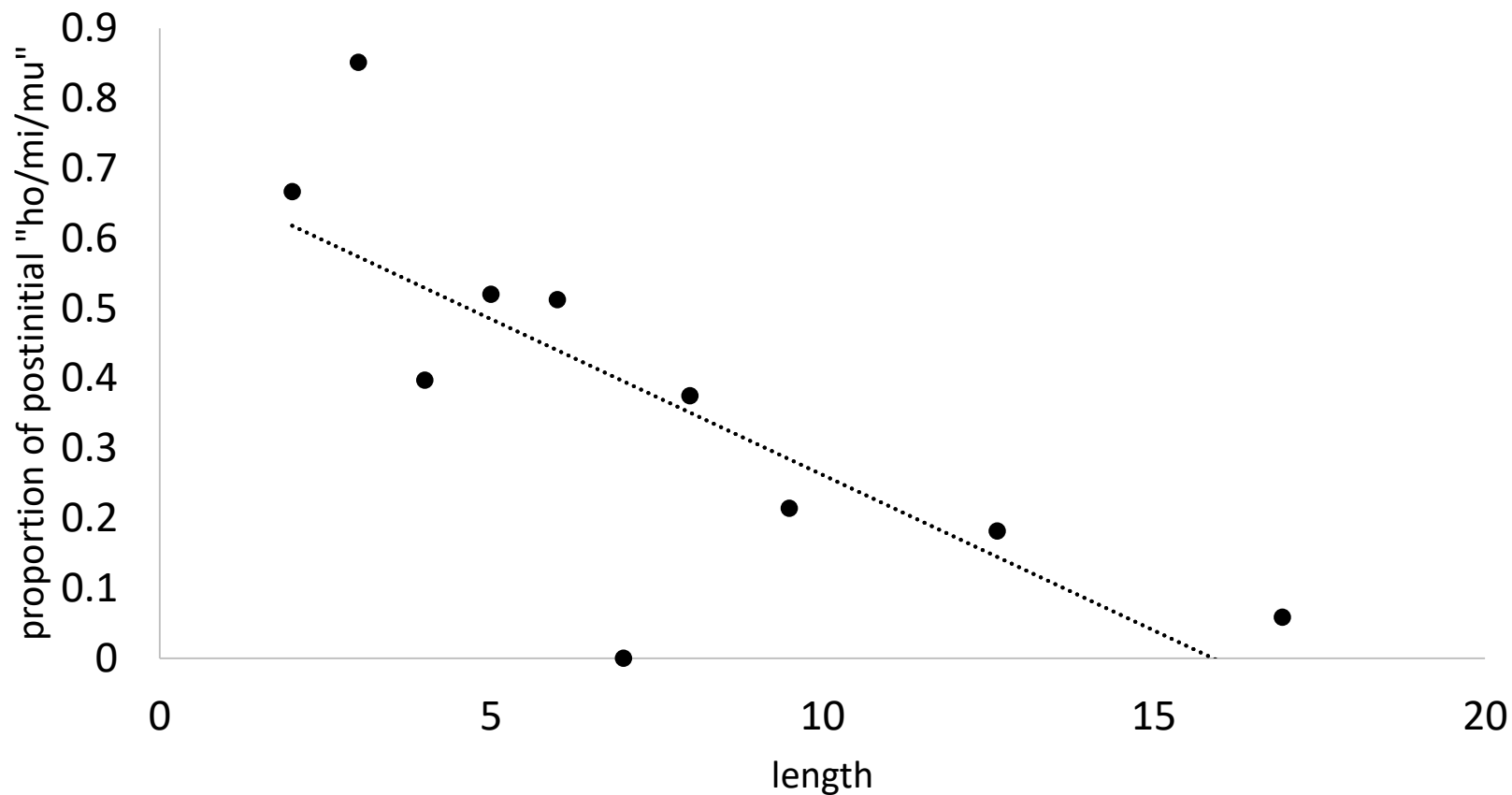
Graf 12 Proporce postiniciálneho *ho* – slova

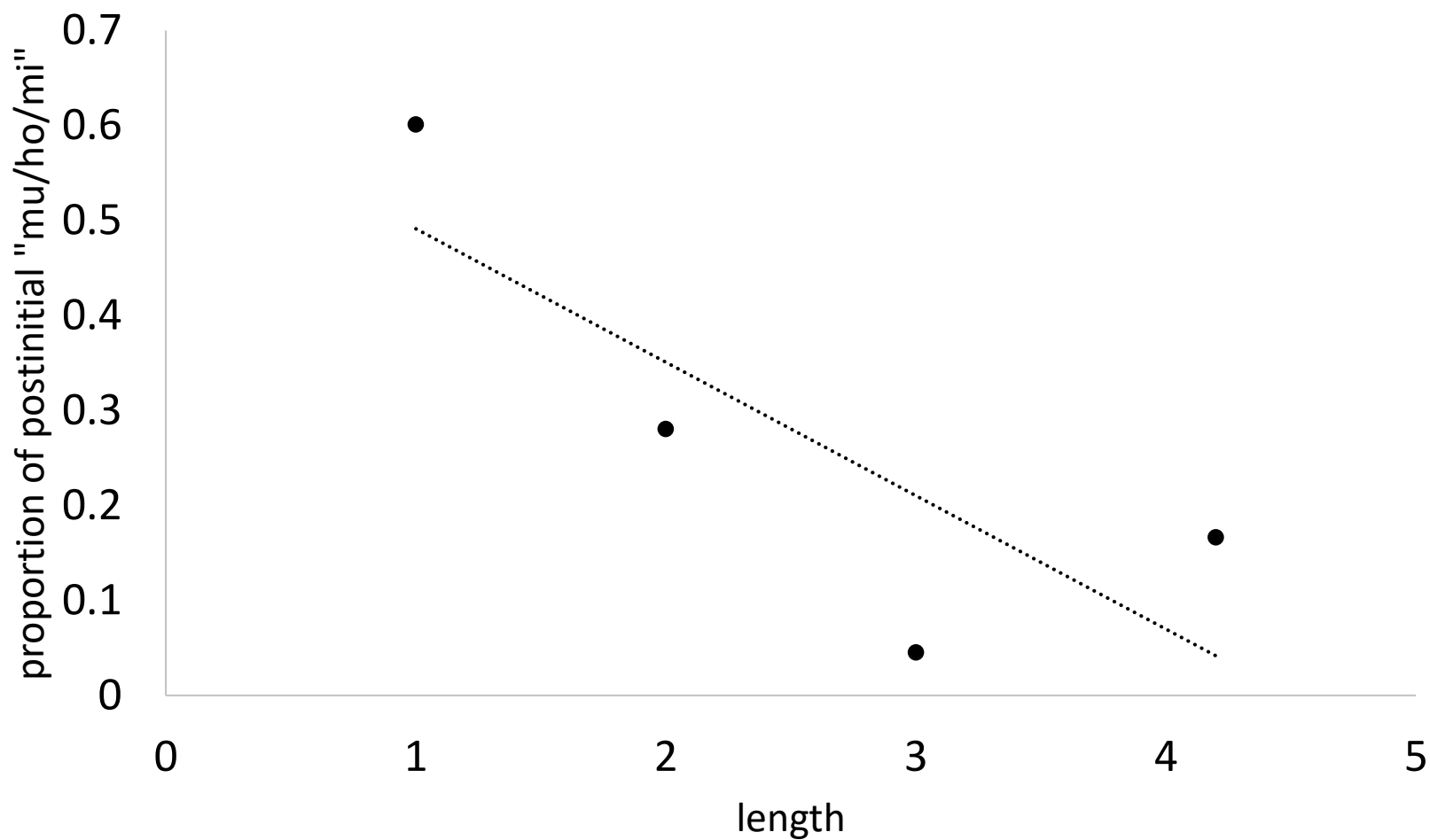
Graf 13 Proporce postiniciálního *mu* – písmena

Graf 14 Proporce postiniciálního *mu* – slova

Graf 15 Proporce postiniciálního *ho*, *mi*, *mu* – písmena, Pearsonova korelace: $r = -0,76$, p -hodnota = 0,01

Graf 16 Proporce postiniciálného *ho*, *mi*, *mu* – slova, Pearsonova korelace: $r = -0,81$,
p-hodnota = 0,19

Porušení rytmičkého pravidla

Rytmičné pravidlo by mělo být chápáno jako tendence, nikoli jako zákon.

Ve zkoumaných textech se vyskytuje několik dokladů porušujících toto pravidlo:

1. Klauze, které obsahují krátké slovo v první klauzální pozici (motivováno AČV):

(4) a. [tedy] [jeden z Starců] **dí mi**, Neplač, Aj svítězilť Lev, ten kterýž jest z pokolení Júdova, kořen Davidů, aby otevřel tu knihu, a zrušil sedm pečetí jejich. BiblKral, Zj 5,5

b. [Tum] [unus ex Senioribus illis] **dicít mihi**, Ne flecto: ecce, vicit Leo ille ex tribu Iuda, stirps illa Davidis, ut aperiat librum, & solvat septem eius sigilla. B₁₅₈₈L ibid.

c. καὶ [εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων] **λέγει μοι**, Μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαβὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς ἐπτὰ σφραγίδας αὐτοῦ. B₁₅₈₈Ř ibid.

2. Klauze s (en)klitikem umístěným za dlouhou frází (např. kvůli snaze vyhnout se finální pozici), jak ilustruje doklad (5a):

(5) a. Obrátils mi se v ukrutného nepřítele: [sílou ruky své] **mi odporuješ**. BiblKral, Job 30,21

b. Convertis te in crudelem contra me: pro robore manus tuae intestinum odium exerces adversum **me**.

T-I ibid.

Vliv latinského a řeckého pretextu?

- komparace NZ BiblKral s řecko-latinským textem T. Bezy *Testamentum novum, sive novum foedus Jesu Christi...* (1588–1589)
- komparace SZ BiblKral s latinským překladem Tremellia a Junia *Testamenti veteris Biblia Sacra...* (1576–1579)
- do analýzy zařazeny všechny doklady „nepostiniciálních“ pozic
- rozšířeno také o (en)klitické *tě*
- analýza se zabývá jednotlivými slovoslednými variantami pozice (en)klitika a jeho regenta

mi, ho, mu, tě – latinské a řecké ekvivalenty

- *mi* – *mihi, μοι/ἐμοὶ*
- *mu* – *eo, αὐτῷ*
- *ho* – *eum, αὐτόν*
- *tě* – *te, σε*

Pro NZ stanoveno 5 možných variant:

- BiblKral = L = Ř

slovosled zájmenné formy v BiblKral, latinském a řeckém textu je shodný

- (BiblKral = L) ≠ Ř

slovosled zájmenné formy v BiblKral a v latinském textu je shodný, zatímco v řeckém textu se odlišuje

- (BiblKral = Ř) ≠ L

slovosled zájmenné formy v BiblKral a v řeckém textu je shodný, zatímco v latinském textu se odlišuje

- BiblKral ≠ (Ř = L)

slovosled zájmenné formy je v latinském a v řeckém textu shodný, zatímco v BiblKral se odlišuje

- BiblKral ≠ Ř ≠ L

slovosled zájmenné formy se v každém textu odlišuje

- analýza zachytila všechny uvedené varianty

Pro SZ stanoveny 2 základní varianty:

- BiblKral = L

slovosled zájmenné formy v BiblKral a v latinském textu je shodný

- BiblKral $\neq$ L

slovosled zájmenné formy v BiblKral a latinském textu je odlišný

- odlišný slovosled zájmenné formy

- absence latinského zájmena

Analýza Nového zákona BiblKral I

I. BiblKral = L = Ř

- nejfrekventovanější typ

(6) a. [Opět] **pojal** ho *d'ábel na hůru vysokou velmi, a ukázal mu všechna království světa, i slávu jejich (...)* BiblKral, Mt 4,8

b. [Rursum] **assumit** eum *diabolus in montem sublimem valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum (...)* B₁₅₈₈L ibid.

c. [Πάλιν] **παραλαμβάνει** αὐτὸν *ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν (...)* B₁₅₈₈Ř ibid.

Analýza Nového zákona BiblKral II

II. (BiblKral = L) ≠ Ř

(7) a. *Když pak jdeš s protivníkem svým k vrchnosti na cestě, přičiň se o to, aby byl zproštěn od něho, aby snad netáhl tebe k soudci: a soudce dal by tebe biřici, a [biřic] **vsadil** by **tě** do žaláře.* BiblKral, Lk 12,58

b. *Enimvero dum abis cum adversario tuo ad magistratum, da operam in via ut libereris, ab eo: ne pertrahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & [exactor] **coniiciat** te in carcerem.* B₁₅₈₈L ibid.

c. *ὥς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτήν, καὶ ὁ κριτής σε παραδώσει τῷ πράκτορι, καὶ [ὁ πράκτωρ] σε **βάλλη** εἰς φυλακὴν.* B₁₅₈₈Ř ibid.

Analýza Nového zákona BiblKral III

III. (BiblKral = Ř) ≠ L

(8) a. A [pakli] [ruka tvá pravá] **horší tě**, utniž ji, a vrz od sebe. Nebo užitečněji jest tobě, aby zahynul raději jeden oud tvůj, nežli by všecko tělo tvé uvrženo bylo do pekelného ohně. BiblKral, Mt 5,30

b. Et, [si] [dextera tua manus] facit ut tu offendas, excinde eam, & abiice abs te. Expedi enim tibi ut pereat unum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam.

B₁₅₈₈L ibid.

c. καὶ [εἰ] [ἡ δεξιὰ σου χεὶρ] **σκανδαλίζει σε**, ἔκκοψον αὐτήν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν. B₁₅₈₈Ř ibid.

Analýza Nového zákona BiblKral IV

IV. BiblKral $\neq$ (Ř = L)

(9) a. [Všecky věci] **dány sou mi** od Otce mého: a žádnýť nezná Syna, jedině Otec, aniž Otce kdo zná, jedině Syn, a komuž by chtěl Syn zjeviti. BiblKral, Mt 11,27

b. [Omnia] **mihi tradita sunt** a Patre meo: & nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere. B₁₅₈₈L ibid.

c. [Πάντα] **μοι παρεδόθη** ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἔαν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. B₁₅₈₈Ř ibid.

Analýza Nového zákona BiblKral V

V. BiblKral ≠ L ≠ Ř

- tento případ zcela výjimečný

(10) a. *A on odpověděl, řekl Otci, Až tolik let sloužím tobě: a nikdy sem přikázání tvého nepřestoupil: [a však] [nikdy] si mi nedal ani kozelce, abych také s přáteli svými vesel pobyl.* BiblKral, Lk 15,29

b. *Ipse vero respondens dixit patri, Ecce, tot annos servio tibi, nec unquam mandatum tuum sum transgressus, [nec] [unquam] dedisti mihi hoedum, ut cum amicis meis oblectarer.* B₁₅₈₈L ibid.

c. *ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν τῷ πατρὶ, Ἴδου τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρήλθον, καὶ ἐμοὶ [οὐδέποτε] ἔδωκας ἔριφον ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ.* B₁₅₈₈Ř ibid.

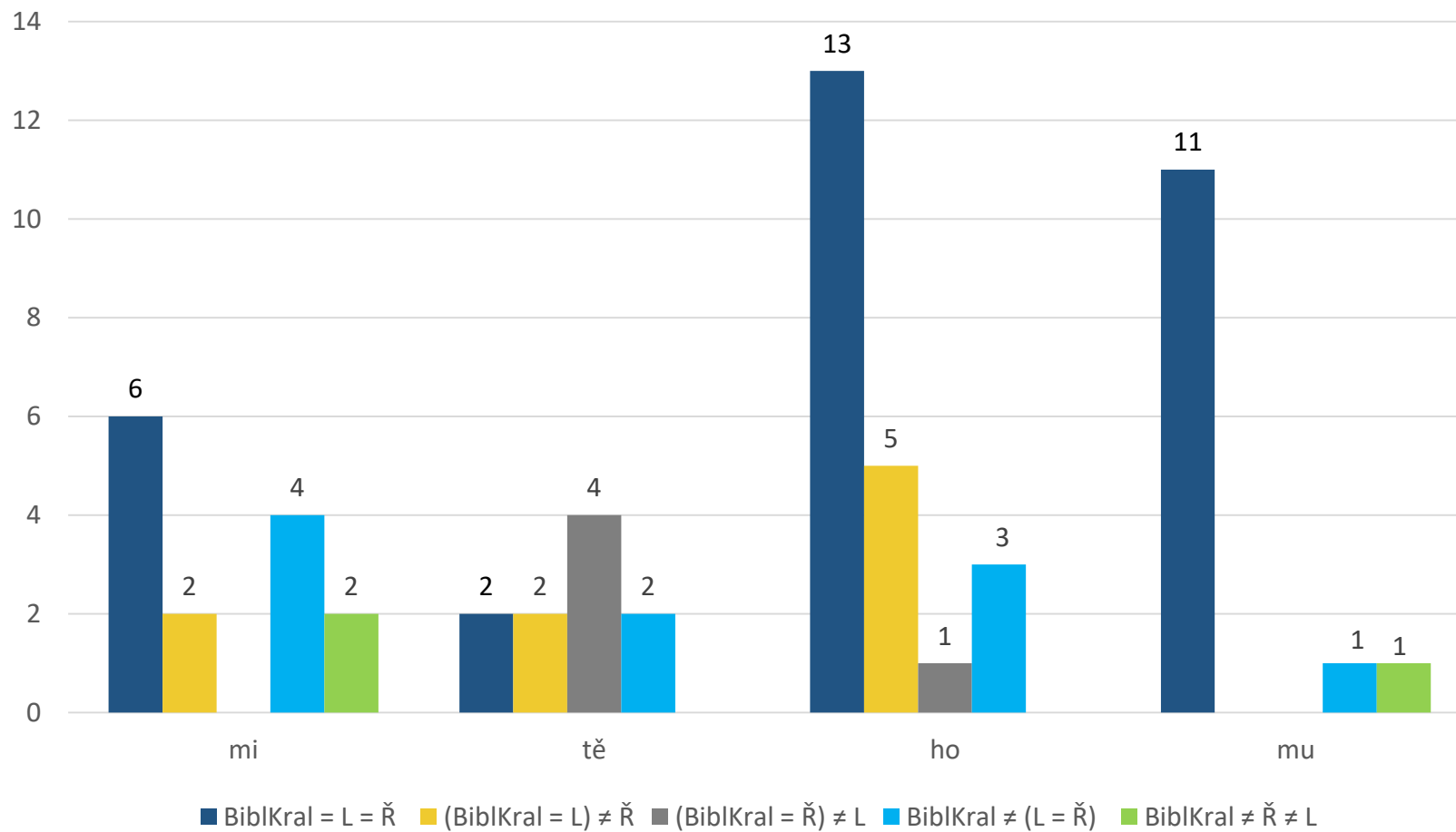
- 10 dokladů typu BiblKral $\neq$ (Ř = L)
- srovnány s Blahoslavovým Novým zákonem z roku 1568
- v 9 dokladech je znění BiblKral shodné s Blahoslavovým NZ₁₅₆₈
- je evidentní, že Blahoslavův překlad ovlivnil znění Nového zákona BiblKral (Dittmann 2012)

(11) a. *Aj pravím, způsobím to, žeť přijdou a budou se klaněti před nohama tvýma, a poznajíť, [že] sem [já] tě miloval.* BiblKral, Zj 3,9

b. *ecce, inquam, faciam ut ipsi veniant & adorent ante pedes tuos, & sciant [quod] [ego] dilexi te.* B₁₅₈₈L ibid.

c. *ἰδοὺ ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ γινῶσιν [ὅτι] [ἐγὼ] ἠγάπησά σε.* B₁₅₈₈Ř ibid.

d. *Aj způsobím to, žeť přijdou a budou se klaněti před nohama tvýma a poznajíť, [že] sem [já] tě miloval.* NZ₁₅₆₈ ibid.

Graf 17 NZ BiblKral: Srovnání s řeckým a latinským pretextem

Analýza Starého zákona BiblKral I

BiblKral = L

- frekventovanější typ

(12) a. [Tehdy] **přikázal** mi Stvořitel všech věcí, a Stvořitel můj odpočinutí způsobil stánku mému BiblKral, Sir 24,7

b. [Tunc] **mandavit** mihi creator omnium, & qui creavit me fecit ut requiesceret tentorium meum, dicens. T-J ibid.

(13) a. Rozkázal jemu jíti k lidu svému, a ukázal jemu slávu svou; [v víře a tichosti jeho] **posvětil** ho; BiblKral, Sir 44,4

b. Dedit ei mandata ad populum suum, & demonstravit ei gloriam suam, [in fide & mansuetudine eius] **sanctificavit** eum. T-J ibid.

Analýza Starého zákona BiblKral II

BiblKral ≠ L

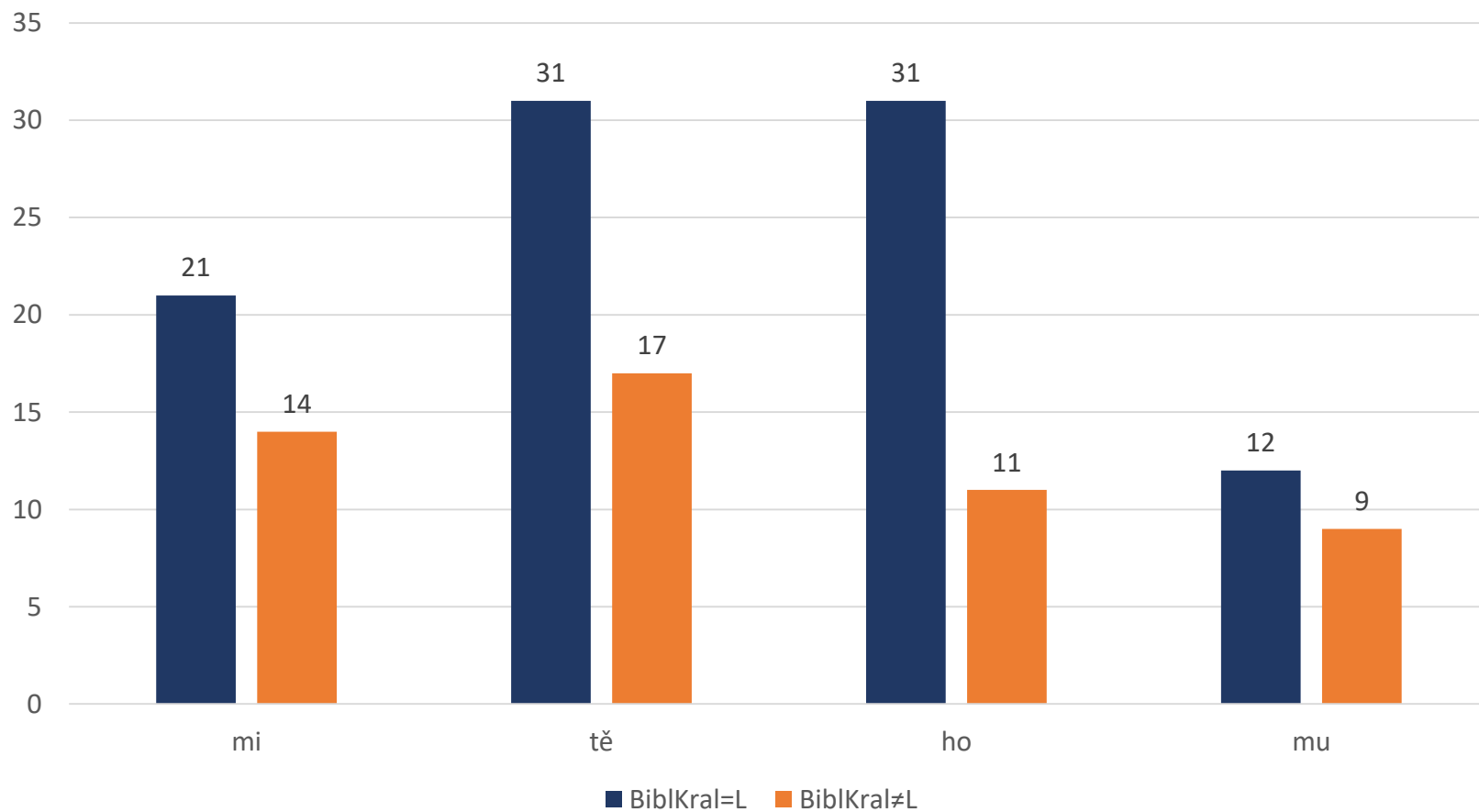
(14) a. *Měl pak Jozef sen, a vypravoval jej bratřím svým: [pročež]*

[v větší nenávisti] ho měli. BiblKral, Gn 37,5

b. *Praeterea cum somniasset Joseph somnium, narrabat illud fratribus suis: quamobrem magis adhuc **oderant** eum.* T-J ibid.

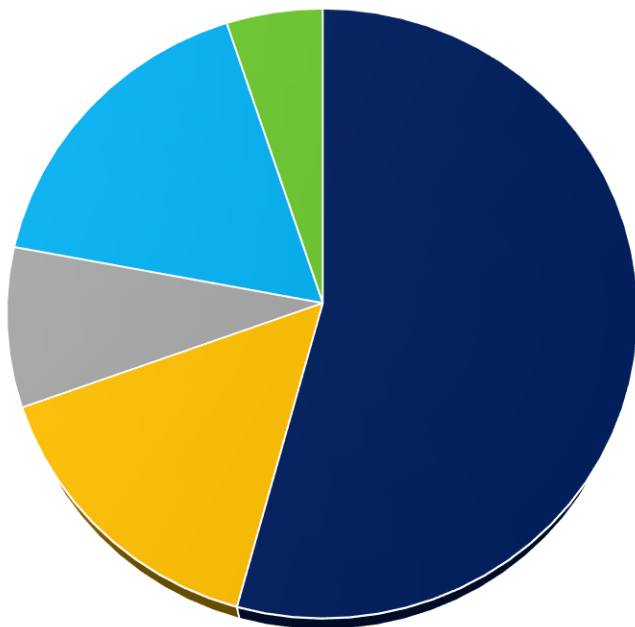
(15) a. *Tolikoť sem slýchal o tobě: [nyní] pak i [oko mé] tě **vidí**:* BiblKral, Job 42,5

b. *Auditione auris audieram de te: [nunc] autem [oculus meus] **videt** te.* T-J ibid.

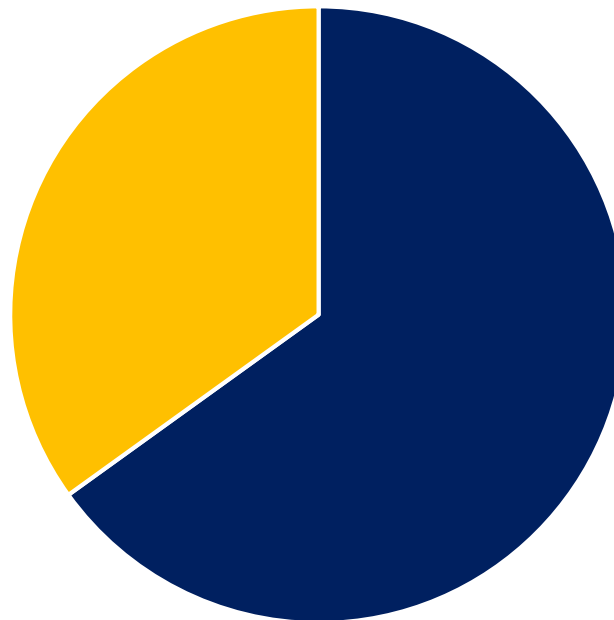
Graf 18 SZ BiblKral: Srovnání s latinským pretextem

■ BiblKral = Ř = L ■ (BiblKral = L) ≠ Ř ■ (BiblKral = Ř) ≠ L
 ■ (L = Ř) ≠ BiblKral ■ BiblKral ≠ L ≠ Ř

Graf 19 NZ Srovnání s řeckým a latinským pretextem – všechny pronominální formy

■ BiblKral=L ■ BiblKral≠L

Graf 20 SZ Srovnání s latinským pretextem – všechny pronominální formy

Závěr

- Zkoumané pronominální formy se objevují jak v postiniciální pozici, tak v pozicích nepostiniciálních.
- Nepostiniciální pozice jsou motivovány kontaktním slovosledem.
- Doklady mediální izolované pozice jsou doloženy v zanedbatelném počtu.
- Postiniciální pozice je základní slovoslednou pozicí (en)klitik, kdežto kontaktní pozice je příznakovou variantou motivovanou:
 - stylem,
 - rytmičtým pravidlem,
 - latinským/řeckým pretextem.

Děkujeme za pozornost!

Literatura

- Agresti, A. 2013. *Categorical Data Analysis*. Hoboken (NJ).
- Avgustinova, T., Oliva, K. 1997. On the nature of the Wackernagel position in Czech. In Junghanns, U., Zybatow, G. (eds.). *Formale Slavistik*. Frankfurt a. M: 25–47.
- BiblKral = *Bible kralická šestidílná – kompletní vydání s původními poznámkami*. Praha: Česká biblická společnost, 2014.
- BiblVul = Wordsworth, White, (eds.). 1889–1898, 1954. *Nouum testamentum domini nostri Iesu Christi Latine I–III*. Oxford.
= *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem ad codicum fidem iussu Pii PP. XI. Librum Genesis I–XI*. 1926–1957. Rome.
- Benjamini, Y., Yekutieli, D. 2001. *The control of the false discovery rate in multiple testing under dependency*. The Annals of Statistic 29: 1165–1188.
- Dittmann, R. 2012. *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc.
- Ertl, V. 1924. Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. *Naše řeč* 8(9) 257–268; 8(10) 293–309.
- Franks, S., King, T.H. 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. Oxford.
- Gebauer, J. 1896. *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví – skloňování*. Praha.
- Gebauer, J. 1929. *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba* (Trávníček, F., ed.). Praha.
- Gebauer, J. 1906. *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví — časování*. Praha.
- Halpern, A. 1995. *On the Placement and Morphology of Clitics*. Stanford.
- Havránek, B. 1928. *Genera verbi v slovanských jazycích 1*. Praha.
- Hochberg, Y., Tamhane, A.C. 1987. *Multiple Comparison Procedures*. New York.
- Junghanns, U. 2002. Klitische Elemente im Tschechischen: eine kritische Bestandaunahme. In Daiber, T. (ed.), *Linguistische Beiträge zur Slavistik IX*. München. Sagner: 117–150.
- Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). 2016. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha.
- Kosek, P. 2011. *Enklitika v češtině barokní doby*. Brno.
- Kosek, P. 2017. Wortstellung des Präteritum-Auxiliars in der altschechischen Olmützer Bibel. *Die Welt der Slaven* 62(1) 22–41.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., Mačutek, J. 2018. [forthcoming] *Glottometrics*.
- Kyas, V. 1997. *Česká Bible v dějinách národního písemnictví*. Praha.

- Kyas, V. (ed.). 1981. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1985. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století s částmi Bible litoměřicko-třeboňské. II. Epištoly. Skutky apoštolů. Apokalypsa*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1985. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století s částmi Bible litoměřicko-třeboňské. II. Epištoly. Skutky apoštolů. Apokalypsa*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1988. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. III. Genesis–Esdráš*. Praha.
- Kyas, V., Kvasová, V., Pečirková, J. (eds.). 1996. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. IV. Tobiáš–Sirachovec*. Paderborn.
- Lešnerová, Š. 2002. Postavení příklonky „se“ v textu Kryštofa Haranta „Cesta z Království českého... do Země svaté...“. In Hladká, Z., Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifika 4*. Brno, 325–327.
- Lenertová, D. 2004. Czech pronominal clitics. *Journal of Slavic Linguistics* 12 (1–2), 135–171.
- New English Translation (NET Bible)* [available at <http://www.bible.org/netbible/index.htm>].
- Pancheva, R. 2005. The rise and fall of second-position clitics. *Natural Language and Linguistic Theory* 23(1), 103–167.
- Pečirková, J. et al. (eds.) 2009. *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká s částmi Proroků rožmberských a Bible litoměřicko-třeboňské. V/1 Izaiáš–Daniel, V/2 Ozeáš–2. kniha Makabejská*. Praha.
- Pergler, J. 2016. K otázce tzv. akuzativního se v češtině: pohled (nejen) diachronní. *Slovo a slovesnost* 77(2), 102–122.
- Radanović-Kocić, V. 1996. The placement of Serbo-Croatian clitics: A prosodic Approach. In Halpern, A., Zwicky, A. (eds.), *Approaching second: second position clitics and related phenomena*. Stanford, 429–445.
- Ross, S.M. 2006. *Simulation*. Burlington (MA).
- Snedecor, G.W., Cochran, W.G. (1989). *Statistical Methods*. Ames (IA).
- Šlosar, D. 1967. Poloha enklitik jako kritérium k hodnocení staročeské interpunkce. *Listy filologické* 91(3), 251–258.
- Šlosar, D. 1981. *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Brno.
- Toman, J. 2004. Ertlova diskuse českých klitik. – Hladká, Z., Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifika 5*, 73–79. Brno.
- Trávníček, F. 1956. *Historická mluvnice česká 3. Skladba*. Praha.
- Vážný, V. 1964. *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví 1. Skloňování*. Praha.
- Vintr, J. 2008. Bible (staroslověnský překlad, české překlady). In Merhaut, L. et al. (eds.) *Lexikon české literatury, 4/II U–Ž, Dodatky A–Ř*. Praha, 1882–1887.
- Zikánová, Š. 2009. *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*. Praha.

Olga Navrátilová
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
olga@phil.muni.cz

Pavel Kosek
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
kosek@phil.muni.cz

Radek Čech
Ostravská universita v Ostravě, Katedra českého jazyka
Reální 5
701 03 Ostrava
radek.cech@osu.cz

Ján Mačutek
Univerzita Komenského, Katedra aplikovanej matematiky a štatistiky
Mlynská dolina
Slovensko
842 48 Bratislava 4
jmacutek@yahoo.com